सूचीकटाहन्यायेनसाहित्यमाह यदेति सुमनसःशोभनचित्ताःपुमांसोयदास्युस्तदालोकेभूमौधर्मपूर्वकेअर्थनिश्चये अहंगर्भाधानोक्तविधिनाकृतौभार्यांगत्वासुपुत्रंलप्स्याम्येवेत्येवंरूपेप्रवृत्तेसति तेधर्मार्थकामास्त्रयोपिकालोक्तुवेलाप्रभावोजायासंस्थासंम्यक्कर्मनिष्पत्तिस्तासुसतीषुसज्जंतेयुगपदुत्पद्यंते योनिसंस्काररूपोधर्मःपुत्ररूपोर्थःस्त्रीसंगरूपःकामश्चभवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ आद्यस्यप्रश्नद्वयस्योत्तरमाह धर्मेति दिव्यदेवतादिशरीरप्राप्तिमर्थांश्चरूप्यादीनुद्दिश्यधर्मःक्रियतेऽतोदैवेनसहितोर्थोधर्ममूलः अर्थस्यभोगार्थत्वंप्रसिद्धमितिकाममूलोर्थइतिनोक्तं कामोर्थफलंकामस्यमूलंइंद्रियप्रीतिरित्यर्थः संकल्पमूलाःसंकल्पप्रभवास्तेसर्वेपीतिद्वितीयस्योत्तरं एतदेवोपपादयति संकल्पइति रूपादिविषयःसंकल्पोरूपाद्याश्चभोगार्थाइतिसर्वेप्येतेसंकल्पमूलाः मोक्षस्तुतद्विलक्षणोनिःसंकल्परूपइत्यर्थः ॥४॥५॥ किमेवंत्रिवर्गःसर्वेणापिनसेव्यइत्याशंक्यरजस्वलोरजःप्रधानः सनसेव्यः सत्त्वप्रधानस्तुसेव्यएवेत्याह धर्माविति आरोग्यार्थंधर्मःकाम्यधर्मार्थमर्थइंद्रियप्रीत्यर्थंकामइत्येतेहेयाइत्यर्थः ॥ ६ ॥ स्वर्गादिकंबाह्यंफलंविप्रकृष्टंतदर्थाएतेविप्रकृष्टाः आत्मज्ञानरूपंफलंतुसन्निकृष्टं तदर्थाएतेसन्निकृष्टास्तांश्चरेत्सेवेत धर्मश्चित्तशुध्यर्थोऽर्थोनिष्कामकर्मार्थःकामोदेहधारणमात्रार्थइत्येवमेतेसेव्याइत्यर्थः धर्मादीन्कामनैष्ठिकान्का

भीष्मउवाच यदातेस्युःसुमनसोलोकेधर्मार्थनिश्चये॥ कालप्रभवसंस्थासुसज्जंतेचत्रयस्तदा ॥ ३ ॥ धर्ममूलःसदैवार्थःकामोर्थफलमुच्यते॥ संकल्पमूलास्तेसर्वेसंकल्पोविषयात्मकः॥॥४ विषयाश्चैवकार्त्स्न्येनसर्वआहारसिद्धये॥ मूलमेतत्त्रिवर्गस्यनिवृत्तिर्मोक्षउच्यते॥५॥ धर्माच्छरीरसंगुप्तिर्धर्मार्थंचार्थउच्यते॥ कामोरतिफलश्चात्रसर्वेतेचरजस्वलाः॥ ६॥ सन्निकृष्टांश्चरेदेतान्नचैतान्मनसात्यजेत् ॥ विमुक्तस्तपसासर्वान्धर्मादीन्कामनैष्ठिकान्॥ ७॥ श्रेष्ठेबुद्धिस्त्रिवर्गस्ययदयंप्राप्नुयान्नरः॥ कर्मणाबुद्धिपूर्वेणभवत्यर्थोनवापुनः॥ ८ ॥ अर्थार्थमन्यद्भवतिविपरीतमथापरं ॥ अनर्थार्थमवाप्यार्थमन्यत्राद्योपकारकं॥ बुद्ध्याबुद्धिरिहार्थेनतदज्ञाननिकृष्टया॥ ९॥

मांतान्धर्मार्थकामान्सर्वानपिमनसापिनत्यजेत्किमुतस्वरूपेणनत्यजेदित्यर्थः कथंतर्हितांस्त्यजेदित्याह तपसाविमुक्तइति विचारेणैवेतेभ्योविमुक्तोभवेत् संगफलत्यागपूर्वकंधर्मादीननुतिष्ठेदितिभावः ॥ ७ ॥ ततश्चकिमतआह श्रेष्ठइत्यर्धेन त्रिवर्गस्यबुद्धिर्निष्ठाश्रेष्ठेमोक्षएवास्ति यत्यदिअयंकर्तातंश्रेष्ठंप्राप्नुयात् इतस्तुनिष्कामस्यतस्यदौर्लभ्यमेवेतिभावः काम्यंधर्मंनिंदति कर्मणेति अस्मात्कर्मणइदंफलंप्राप्स्येइतिबुद्धिपूर्वकृतेनापिकर्मणार्थः कदाचिद्भवतिकदाचिन्नेतिव्यभिचारः॥८॥ अर्थार्थंधर्मादपिअन्यत्सेवाकृष्यादिकंभवतीतिनधर्मैकलभ्योर्थइत्यर्थार्थंधर्मोनकार्यः प्रत्युतविपरीतमपिअपरंमतमस्ति केचिद्धठेनैवार्थोभवति स्वभावेनवादैवेनवेतिमन्यतइतितदर्थमलंधर्मेणेत्यर्थः एवंधर्मस्यार्थहेतुत्वंदूरीकृत्यार्थस्यापिधर्महेतुत्वंदूषयति अर्थमवाप्यापिजगदनर्थार्थमपा यार्थंभवति तथाहि धनमत्तःसर्वंपापंकरोतीतिनार्थेनधर्मोत्पत्तिर्नित्यास्ति अर्थंविनापिधर्मोत्पत्तिरस्तीत्याहान्यत्राद्योपकारकं स्वार्थेत्रलू अन्यत्रान्यदेवोपवासव्रतादिकं आद्यस्यधर्मस्योपकारकंवर्धकंभवति इहार्थेअस्मिन्नर्थेधर्मादर्थोर्थतोधर्मइतिविषयेअज्ञाननिकृष्टयाबुध्याउपलक्षितः अबुद्धिर्विमूढः तत्उक्तरूपंधर्मार्थयोःफलंनप्राप्नुयात् उभयत्रापिव्यभिचारस्यान्यथासिद्धेःप्रदर्शितत्वात्तस्माच्छ्रेष्ठमेवतयोः फलमव्यभिचारीतिज्ञेयं ॥ ९ ॥

Digitized by Google